

УДК 655.15(477.83-25)“17”І. Филипович

ДРУКАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФИЛИПОВИЧА НА ЗАМОВЛЕННЯ ЮЗЕФА АЛЕКСАНДРА ЯБЛОНОВСЬКОГО

Томаш НІКЛЯС

*Університет ім. Миколая Коперніка в Торуні,
вул. Міцкевича, 121, м. Торунь, 87-100, Польща, тел. (056) 611-37-61*

На тлі короткого огляду діяльності львівського друкаря та гравера Івана Филиповича та умов, у яких вона відбувалася, розглянуто його співпрацю з князем Юзефом Александром Яблоновським щодо видання однієї з книг князя. До наукового обігу введено невідомі раніше документи, які на конкретному прикладі детально висвітлюють роботу друкаря у Львові середини XVIII ст.

Ключові слова: І. Филипович, Ю. А. Яблоновський, книгодрукування у XVIII ст., Львів.

У цій статті будуть представлені фрагменти невідомого досі листування між князем Юзефом Александром Яблоновським та Іваном Йосифом (Яном Юзефом) Филиповичем, а також документи, які стосуються планованого друку наступних томів “Дванадцяти польських вождів...”¹. Архівні джерела, які зберігаються у Львові, дозволяють дізнатися про процес планування та реалізації цього видавничого проекту, а також про контакти замовника з виконавцем*.

Про життя та діяльність польського магната Ю. А. Яблоновського написано чимало наукових праць, а найкращою з них, у якій йдеться про добродійність князя та його попередників щодо мистецтва, слід визнати монографію Анджея Бетлея². Ю. А. Яблоновський, який уміло поєднував любов до Вітчизни і повагу до минулого з сучасними йому просвітницькими практиками, був одним із найбільших меценатів культури і мистецтва в Речі Посполитій XVIII ст. Він був не лише замовником, часто використовував свої знання та ерудицію на практиці.

---

¹ Jablonowski J. A. *Dodecas ducum Martis Poloniae magniq. ducatus Lithuaniae ceu classicum Sarmatiae universo ad mirandum hostibus ad terrendum Patriae ad triumphum posteris ad exemplum post liminio, excitatum vindicatumq. studio et opera Josephi Alexandri de ducibus Prussiis atq. principis S. R. J. Jablonowski Dapiferi Magni Ducatus Lithuaniae, Buscensis, Volpensis, Korsunensis, Onyxtanēsis, Dzwiniogrodensis, Zagoscensis, etc. Gubernatoris, Racancinensis, Ławaryensis, praefecti, Equitis, Palatini Rheni S. Huberti, Exercituum Regni Poloniae Rothmagistri Anno à nativitate Dei exercituum 1754.* На наступному аркуші уміщено назву книги польською мовою: *Dwanaście wodzów polskich z 16tu; wszystkich tylko dożywotnich, y naszego już wieku: buławy szacowane, kleynot bezcenny, wolność upiastowały. A tu się mówi o wszystkich prawie hetmanach, potrzebach, domach, imionach y rycerzach godnych nieśmiertelney pamięci w co y kronika wchodzi woienna cała z zawistnemi Sasiady przez J. O. Józefa Alexandra Xiążęcia Prussów y S. P. R. Jablonowskiego Stolnika W. W. W. X. Litewskiego, Buskiego, Wolpińskiego, Korszuńskiego, Onyxtańskiego, Dzwiniogrodzkiego, Zagoskiego etc. Starostę, Rakańciskiego, Ławaryjskiego dzierzawcę, Kawalera orderu Rhyńskiego S. Huberta, Rhotmistrza woysk koronnych roku od narodzenia Boga Zastępó 1754. Leopoli typis Joannis Filipowicz S. R. M. typographi et chalcographi privilegiiati.* – Lwów, 1754. – [6] + 135 s. Цифрову копію див.: <http://polona.pl/item/85052/2/>

* Хочу сердечно подякувати др. габ. Анджею Бетлею, який люб'язно вказав на згадані архівні документи та допоміг отримати доступ до них.

² Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati. Jablonowscy a sztuka XVIII wieku.* – Kraków, 2010; стан досліджень діяльності Ю. А. Яблоновського див. на с. 157–159.

Окрім насиченої меценатської діяльності, важливе місце у житті князя займала письменницька робота³. Розпочавши писати у 1741 р., згодом він робив це постійно, і хоча не всі його праці були видані друком, проте збережена спадщина (друкована та рукописна) дозволяє скласти враження про рівень доробку Ю. А. Яблоновського як письменника. Найактивнішим періодом були 1750-ті рр., коли, маючи різноманітні видавничі плани, він зав'язав контакт із закладом львівського гравера та друкаря І. Филиповича⁴.

І. Филипович працював у Львові понад двадцять років (від початку 1740-х рр. до смерті в 1766 р.). Він був сервітором короля – Август III надав йому звання королівського друкаря та гравера. Його друкарня розміщувалася на площі Ринок, у кам'яниці, званій по одному з перших власників *якубишольцівською*⁵. Будинок він придбав 10 вересня 1758 р.⁶ На першому поверсі містилася друкарня І. Филиповича, там також продавали книги. Решту приміщень використовував, зокрема, орден кармелітів. Друкаря знали у Львові, а оголошення про його видавничі новинки з'являлися навіть у загальнопольській пресі⁷. Филипович наймав двох помічників: Яна Мігловського та набірника Станіслава Клімецького.

На початку 1730-х рр. Львів поволі виходив зі стану довготривалого застою, причиною якого була Північна війна та епідемії, які переходили краєм. Криза охопила усі ділянки життя, не виключаючи й книгодрукування. Попит на книги був низький, переважала сакральна література, передовсім видання житій святих, а зі світської літератури – панегірики, вітальні та жалобні по смерті видатних представників шляхти чи магнатів⁸. Найсильнішу позицію на видавничому ринку того часу займали єзуїти.

³ Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati...* – S. 304.

⁴ Вибрана література, що стосується особи І. Филиповича та його доробку: Kołaczkowski J. *Słownik rytowników polskich*. – Lwów, 1874. – S. 21–22; Rastawiecki E. *Słownik rytowników polskich*. – Poznań, 1886. – S. 107–110; Bednarski S. *Materiały do historii o drukarniach w Polsce, a mianowicie o drukarniach lwowskich i prowincjonalnych*. – Lwów, 1888; Estreicher K. *Bibliografia Polska. Stulecie XVIII. Spis chronologiczny*. – Kraków, 1888. – T. IX. – S. 220; Bostel F. *Przywilej króla Augusta III dla Jana Józefa Filipowicza, rytownika i drukarza lwowskiego // Sprawozdanie Komisji Historii Sztuki*. – 1896. – T. II. – S. 44; Наступний привілей, 1758 р., було повністю опубліковано у: *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich* / oprac. T. Wierzbowski. – Warszawa, 1904. – T. 2 (1526–1830). – S. 117; Dunikowska I. *Filipowicz Jan J. // Polski słownik biograficzny*. – Kraków, 1948. – T. 6. – S. 454; Chwalewik E. *Jan Filipowicz, rytownik i drukarz // Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*. – Wrocław, 1951. – S. 223–239; *Encyklopedia wiedzy o książce*. – Wrocław, 1971. – S. 705; *Słownik pracowników książki polskiej*. – Warszawa, 1972. – S. 221; *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*. – Wrocław, 1973. – T. 2. – S. 219–220; Tyszkowski W. *Produkcja drukarni Jana Filipowicza we Lwowie // Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. – Wrocław, 2002. – T. XIII. – S. 13–37; Lomnicka-Zakowska E. *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*. – Warszawa, 2003; Ejsudem. *Grafika polska wieku XVIII. Rytownicy polscy i w Polsce działający*. – Warszawa, 2008; Niklas T. *Cudowne wizerunki maryjne w grafice Jana Józefa Filipowicza // Między Wrocławiem a Lwowem. Sztuka na Śląsku, w Małopolsce i na Rusi Koronnej w czasach nowożytnych* / red. A. Betlej, K. Brzezina-Scheuerer, P. Oszczanowski. – Wrocław, 2011. – S. 333–339; Його ж. “Потрібні мідерити” – аналіз вибраних прикладів львівської графіки XVIII ст. у контексті концепції довгого тривання // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. – Львів, 2011. – Вип. 6. – С. 48–60.

⁵ Charewiczowa Ł. *Czarna kamienica*. – Lwów, 1935. – S. 35.

⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ), ф. 52, оп. 2, спр. 433, с. 401. Цит. за: Вуйцик В. Нові документальні відомості про українського гравера і друкаря XVIII століття Івана Филиповича // *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. – Львів, 1998. – Т. 236. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – С. 459.

⁷ Grzeszczuk S., Hombek D. *Od “Nowin Polskich” do “Kuriera Warszawskiego” // Książka polska w ogłoszeniach prasowych XVIII wieku* / red. Z. Goliński. – Kraków, 2000. – T. 4, cz. 1. – S. 129, 189–190.

⁸ Charewiczowa Ł. *Lwów na przełomie XVII i XVIII wieku*. – Lwów, 1931. – S. 372.

Ситуація поступово покращувалася; з кінця 1730-х рр., до міста почало прибувати багато ремісників. Серед них були й люди, які займалися книжкою: “Тих натомисть [книгарів], як і друкарів, було завжди багато, перших притягували ярмарки, других – Ставропігія, міська друкарня та єврейські друкарні”⁹. Додатковим аргументом на користь Львова для тогочасних друкарів була вільна конкуренція, бо “цехові правила не об’єднували їх ані в окремий цех, ані, так як в інших містах, не призначали їх у суміжні цехи”¹⁰. Щоправда, цю свободу обмежувала потреба у значних коштах, яких вимагало заснування та утримання друкарні. Збут книг був непевним, а при значній конкуренції малоприбутковим, тому більшість друкарень належала монашам чи монахам, а кількість приватних підприємців постійно змінювалася.

Тут слід згадати, що львів’яни займали серед міщанського стану у Польщі особливо привілейоване місце. Дякуючи за заслуги у боротьбі з ворогами Речі Посполитої, король Ян II Казимир у 1658 р. нобілізував місто¹¹. Тому воно могло висилати своїх представників на засідання вальних, елекційних та коронаційних сеймів, а його мешканці отримали низку привілеїв правового характеру¹². Міське громадянство було обов’язковою умовою, аби отримати право вести власну економічну діяльність у Львові. Ці правила були обов’язковими і для друкарів, які розпочинали свою професійну діяльність¹³. Такі важкі початкові умови при одночасній нестійкості ринку книг стали причиною того, що особи, які засновували власні друкарні, шукали можливостей убезпечитися від несподіванок ринку та забезпечити собі засоби для успішного змагання з конкурентами – церковними друкарнями. З цією метою вони намагалися дістати привілеї, чи то для груп, чи для окремих осіб. Отримати такі документи, однак, було непросто. Аби прохання дійшло до королівської канцелярії, а там було позитивно розглянуте, необхідно було знайти високопоставлених осіб, які би підтримали таке клопотання. Цю роль найчастіше виконували тогочасні замовники друкарів. І. Филипович знайшов собі такого покровителя в особі львівського римо-католицького єпископа Юзефа Ігнаці Вижицького.

14 вересня 1752 р. він отримав привілей від польського короля Августа III. Згідно із виданим у Варшаві документом, І. Филипович став сервітором монарха. Король, визнаючи його талант та досвід, надав йому звання королівського друкаря і гравера разом із правом провадження видавничої діяльності на території міста та продажу надрукованих книжок¹⁴. Август III рекомендував послуги І. Филиповича львівській капітулі та магістратові. Йому дозволялося видавати книги світського характеру, а також служебники та трєбники для Римо-католицької церкви.

Виданий королем привілей на заснування власної друкарні та статус сервітора створювали для друкаря цілковито нову юридичну ситуацію¹⁵. Згаданий документ вивільняв таку особу разом зі всім майном з-під влади міста і переводив під дію королівського законодавства. Друкар був також звільнений від оплати крайових податків і зборів, мав дозвіл на незалежну від цехів діяльність, а навіть на заснування свого підприємства без попереднього набуття міського громадянства. За створення

⁹ Charewiczowa Ł. *Lwowskie organizacje zawodowe*. – Lwów, 1929. – S. 147.

¹⁰ Ibidem. – S. 161–162.

¹¹ Jaworski F. *Nobilitacja miasta Lwowa*. – Lwów, 1929.

¹² Bogucka M., Samsonowicz H. *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1986. – S. 322–323.

¹³ Juda M. *Przywileje drukarskie w Polsce*. – Lublin, 1992. – S. 16–21.

¹⁴ Bostel F. *Przywilej króla Augusta III dla Jana Józefa Filipowicza...* – S. 44, 65; Tyszkowski W. *Produkcja drukarni Jana Filipowicza we Lwowie...* – S. 15.

¹⁵ Juda M. *Przywileje drukarskie w Polsce...* – S. 22–23.

перешкод привілейованій особі у видавничій та книгарській діяльності загрожували правові санкції у вигляді грошового штрафу; у випадку привілею І. Филиповича йшлося про 1000 угорських золотих.

У цьому документі І. Филипович визначений як громадянин міста Львова, але також і як *nobilis*¹⁶. Невідомо, однак, чи цей термін належить перекладати як шляхетно народжений – шляхтич, чи тільки як прикметник “знаний, видатний”. Разом із тим цей титул напевно свідчив про сильну позицію, яку здобув собі серед львівського міщанства І. Филипович.

Незабаром після видання привілею друкарня розпочала свою діяльність, і вже у 1753 р. з'явилася одна з перших підписаних книжок із закладу І. Филиповича – “*Nabożeństwo ku czci Anny S. z księżeczkami w r. 1725 do druku w Wilnie podanej wybrane...*”^{*}. Відкритим залишається питання, чи гравер І. Филипович організував власну друкарню з самого початку, чи, може, перейняв або придбав її у когось. Збіг дат, на який вказав Александер Бобер, дозволяє припустити, що І. Филипович отримав цілу друкарню або частину її обладнання від Павла Гольчевського або його спадкоємців¹⁷. Вони точно співпрацювали – збереглася книга, видана П. Гольчевським, з підписаною гравюрою І. Филиповича. Відповідно до тексту привілею та потреб замовників, Филипович видавав багато релігійних книг та панегіриків. Зустрічалися також книжки на історичну тематику (як праця, про яку йдеться у цій статті – “Дванадцять польських вождів...”), навіть друки спрямовані проти євреїв, наприклад “*Złość żydowska przeciwko Bogu i bliźniemu...*” єзуїта Гауденція Пікульського. Особливо останнє видання викликало численні відгуки серед дрібної шляхти на провінції і спричинило різноманітні виступи проти єврейських друкарень та їх видань¹⁸.

І. Филипович наполегливо прагнув розширити перелік пропозицій своєї книгарні. У 1757 р. він отримав привілей придворної канцелярії на друк “русько-слов’янських” книг¹⁹. Це викликало конфлікт з іншим видавцем – Ставропігійським братством, яке мало монополію на друк книг кирилицею. Братство виводило свої права з привілеїв, наданих йому ще королем Сигізмундом III Вазою, а згодом – і Православною церквою. Протягом понад 150 років воно регулярно судилося з кожним, хто намагався усунути їх монополію²⁰. І. Филипович вступив у боротьбу з братством за підтримки єпископа Ю. І. Вижицького, який допоміг йому отримати 25 квітня 1757 р. згаданий вище привілей. Друкар встиг навіть замовити відповідні літери в Сокалі²¹. Ставропігійське братство, обурене діями Филиповича, подало позов на нього до королівського суду. Окремий позов вніс греко-католицький єпископ Лев Шептицький. Рішення на користь братства ухвалили 13 серпня 1757 р. Причини поразки Филиповича потрібно шукати в смерті єпископа Вижицького, який своїм авторитетом підтримував прагнення друкаря. Не маючи вже сильного покровителя, І. Филипович добровільно відмовився від привілею, а його оригінал разом із літерами кириличного шрифту віддав до архіву Ставропігійського братства у Львові. Цей конфлікт не мав для Филиповича жодних довготривалих наслідків. Він далі співпрацював зі Ставропігією, яка лише за рік після

¹⁶ Tyszkowski W. Produkcja drukarni Jana Filipowicza we Lwowie... – S. 13.

^{*} В. Тишковський вважав, що першою книжкою, яку видав І. Филипович, була праця Клеменса Ходикевича “*Relatio coronationis thaumaturgae imaginis Deiparae Virginis Mariae in ecclesia...*” (непідписана).

¹⁷ Bober A. W. *Historia drukarni i stowarzyszeń drukarskich we Lwowie*. – Lwów, 1926. – S. 10.

¹⁸ Chwalewik E. *Jan Filipowicz, rytownik i drukarz...* – S. 228.

¹⁹ Zubrzycki D. *Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi*. – Lwów, 1836. – S. 32.

²⁰ Juda M. *Przywileje drukarskie w Polsce...* – S. 69–70.

²¹ Zubrzycki D. *Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich...* – S. 33.

згаданого судового процесу назвала його ім'ям “нашого брата (konfratra)”²². Використання цього звороту дозволяє говорити про належність І. Филиповича до братства.

Невдачу щодо права на друк книг для Унійної церкви незабаром компенсував новий успіх. 19 серпня 1758 р. у Варшаві І. Филипович отримав черговий королівський привілей, за яким міг розпочати друк праці з цивільного і процесуального права – “*Accessoria, status i konstytycie z Czaradzkiego, Ładowskiego i supelmenta Zaluskiego... do procesu potrzebniejszego...*”²³. Ця книга була дуже популярною серед шляхти, так що І. Филипович видавав її тричі – у 1758, 1760 і 1765 рр. Право на таку публікацію гарантувало постійний прибуток на досить високому рівні.

Співпраця І. Филиповича з родом Яблоновських розпочалася раніше, ніж друк “Дванадцяти польських вождів...”. Уже в середині 1740-х рр. митець виконав красиву гравюру до книжки Фаустина Гродзіцького “*Theatrum Eloquentiae Illustrium*”²⁴. На ній зображено герб Станіслава Вінценти Яблоновського, розміщений на постаменті, під увінчаною короною княжою мантиєю²⁵.

Перший том книги “Дванадцять польських вождів...” вийшов у світ із львівської друкарні І. Филиповича у 1754 р.²⁶ Текстові передували віршовані вступ, у якому автор звертався до читача:

“Dwunastu polskich nieprzyjaciół liczę
Stambuł, Taurikę, Bukareszt i Sicze,
I Niemców kiedyś Węgry, Siedmiogrody,
Ruś, Szwed, Brandenburg, Czech, Wołoch, narody.
Nie mówże czemu: dwaście hetmanów?
Chybaś niewiadom dziejów polskich stanów
Czym raz był pokój, w owym czasie wojna
Odpowiedź wprzód? Będzie myśl spokojna”²⁷.

Візуальним підкресленням зв'язку автора з видатними історичними постатями, представленими у тексті, була гравюра (мідерит) з монографією князя, яку виконав І. Филипович. У цій книзі були вміщені сільветки двох можновладців – Яна “Магнуса” Тарновського та Миколая з Іранова Сенявського. Як подає А. Бетлей, у повному переліку історичних діячів, про яких мало йтися в наступних томах, мали бути Єжи “Теркулес” Радзивіл, Миколай Радзивіл, Станіслав Лянцкоронський, Костянтин Острозький, Міхал Казімеж Пац, Станіслав Потоцький, Павел Сапега, Роман Сангушко, Вінценти Госевський та Ярема Вишневецький²⁸. Реалізація цього планового з розмахом проекту була частиною широкомасштабного плану ідеалізації роду Яблоновських та його історії.

Співпраця з Ю. А. Яблоновським не завжди була спокійною. Не бракувало і конфліктів між замовником та виконавцем; найкращим прикладом цього є збереже-

²² ЦДІАЛ, ф. 129, оп. 1, спр. 1187, арк. 6 зв.–7. Цит. за: Вуйцик В. Нові документальні відомості... – С. 461.

²³ *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego...* – Т. 2. – С. 117.

²⁴ Grodzicki F. *Theatrum Eloquentiae Illustrium Personarum Apparatu Ex antiquissimis et probatissimis Rhetoribus Oratoribus et Archirhetoribus Instructum seu Disseratio de Magna Arte Rhetoricae*. – Lwów, 1745.

²⁵ Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati...* – S. 87–88; Łomnicka-Żakowska E. *Grafika polska XVIII wieku*. – Warszawa, 2008. – S. 71.

²⁶ А. Бетлей уточнює час видання книги початком 1755 р. Див.: Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati...* – S. 247.

²⁷ “Нараховую дванадцять польських ворогів // Стамбул [Османська імперія], Таврида [Кримське ханство], Бухарест [Валахія], Січ [Військо Запорізьке], // Німеччина, Угорщина, Семигород [Трансильванія], // Русь [Росія], швед [Швеція], Бранденбург, чех, волох [Молдавія?]. // Не говори, чому дванадцять гетьманів? // Хіба ж не знаєш польської історії // Ось був мир, а тоді – війна // Відповідь готова? Буде думка спокійна (Jablonowski J. A. *Dodecas ducum Martis Poloniae...* – S. [4]).

²⁸ Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati...* – S. 247.

ний лист єзуїта, префекта єзуїтської друкарні у Львові Анджея Грондзького до Юзефа Залуського від 5 березня 1755 р. А. Грондзький у ньому скаржився на гетьмана Яблоновського, який зволікав із виплатою коштів, витрачених на друк його книги. Як доказ, що його проблема не була чимось винятковим, згадує у листі, що друк книги “Дванадцять польських вождів...” вже півроку як закінчений у І. Филиповича, але друкар не хоче її продавати, поки від Яблоновського “не отримає сатисфакції”²⁹. Перший том, виготовлений у 1754 р., надійшов до продажу фактично лише в наступному році.

Ю. А. Яблоновський планував продовження книги, розраховуючи спершу на три томи³⁰. Збереглися навіть чорнові версії цієї праці і рукописи самого автора, датовані 1745 р.³¹ Збережена у львівських архівних фондах документація, яку вели при дворі Яблоновських, дозволяє прослідкувати процес появи книги, її дорогу від автора до друкарні.

За кілька років після видання першого тому князь розпочав робити заходи щодо видання наступних частин. У контракті з друкарем Іваном Филиповичем від 6 вересня 1759 р. йшлося:

“Відбулася умова чи контракт з п. Іваном Филиповичем, львівським друкарем, про продовження рукопису “Дванадцять гетьманів”, поданого до друку св. п. п. Семігіноським, початок від літери *Nn*, від біографії Сенявського, нещодавно залишеної до продовження, тобто біографії всіх дванадцятьох перелічених і записаних у першому пункті цієї угоди гетьманів, описаним нижче способом.

1. Має друкуватися половина на “королівському” папері, а половина – на звичайному з найдосконалішою коректурою. На “королівському” лише дванадцять примірників.

2. Рівним друком вже обраними двома зразками літер, з великими портретами гетьманів на початку.

3. Друкарня згаданого пана Филиповича має претендувати на оплату не вищу, як десять злотих за один аркуш.

4. Ціна паперу, [витраченого] у ризах на друк, [кількість якого] справедливо виявиться при одержанні тих примірників, буде компенсована коштом князя його милості воеводи.

5. Термін закінчення друку декларує п. Филипович найдалі за п’ятнадцять тижнів, а найбільше за двадцять чотири [тижні], тому прохає надіслати гроші, з п’ятнадцять золотих червінців, та підкреслює, що вже взяв двадцять вісім золотих червінців. Цю умову підписую власною рукою.

Дано у Львові 6 вересня 1759.

Филипович”³².

²⁹ Rkps BN 3255, t. I. Подано за: Buchwald-Pelcowa P. Godziszlaw Baszko i Anecdota czyli edytorskie nieporozumienia dwóch Józefów, Jabłonowskiego i Załuskiego // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia*. – 2002/2003. – Sectio FF, vol. XX/XXI. – S. 8.

³⁰ Dogiel M. *Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, ex originalibus et exemplis authenticis descripti et In Lucem editi*. – Wilno, 1758.

³¹ Бібліотека князів Чарторийських у Кракові (Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie), од. зб. 1160, арк. 1–26 зв., 152–172 зв., 177–405 зв. Див.: Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati...* – S. 305.

³² Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка, відділ рукописів (далі – ЛННБУ, ВР), ф. 103, од. зб. 152, арк. 38. Оригінал тексту: “Stańęła umowa czyli kontrakt z JP. Janem Filipowiczem Typographem lwowskim o kontynuację manuskryptu Dodecas hetmanów przez s. p. JP. Siemiginowskiego podanego do druku początku ad litera Nn, a od życia Sieniawskiego In recenti do kontynuacji konserwowanego id est In n. wszystkich życia hetmanów dwunastu popaginowanych i zapisanych w pierwszym punkcie niniejszej dyspozycji in ten niżej opisany sposób.

Як бачимо, Ю. А. Яблоновському залежало на швидкому продовженні розпочатої кількома роками раніше справи. Учасники угоди детально окреслили обсяг роботи і остаточну форму книги, ціну та термін виконання замовлення. Планувалося виготовити два варіанти книги – на якісному (“королівському”) та звичайному папері. Біографії гетьманів мали супроводжуватися відповідними портретами. Так само намір створити галерею портретів своїх родичів, кривних і некривних, також був, ймовірно, пов’язаний із видавничими планами князя³³.

Ю. А. Яблоновському важливо було, щоб коректор та друкар добре і вчасно виконали свою роботу, аби книга була готова до найближчого засідання сейму у Варшаві: “*Dodecas* слід переглянути, лише життєпис Сенявського надіслати о. Прушинському та прохати про якнайшвидше закінчення відповідно до першого тому; терпляче буду чекати на інші [біографи], і то аби був час видрукувати книгу, щоби перед сеймом вийшов перший том”³⁴. Одночасно він доручив, аби Филиповича “задовольнити згідно контракту” і запевнити, що будуть друкуватися другий та третій томи³⁵. Друкар повинен працювати швидше, що, на думку Ю. А. Яблоновського, було цілком можливо, адже: “Друк швидко йде, коли друкар цього хоче. Бачив я різні видання у Варшаві, по кільканадцять аркушів, які за ніч і день друкуються”³⁶. Коректою “Дванадцяти польських вождів...” мав зайнятися єзуїт о. Секежинський, який взявся за цю роботу за табакерку та 100 злотих³⁷.

Збереглося повідомлення (датоване 1760 р.), у якому повторювалися умови угоди між замовником та виконавцем і додавалася деяка інформація про хід роботи у друкарні І. Филиповича:

“1. *Dodecas* у друкарні Филиповича друкується від літери N. n., тобто від біограми Сенявського на звичайному папері, а на “королівському” має бути дванадцять примірників.

2. За один видрукований аркуш із якнайдосконалішою коректою та гравійованими літерами-ініціалами зупинилися на [ціні] 10 злотих.

3. Скільки і якого паперу буде витрачено при закінченні цілого твору (книги), стільки за звичайною ціною, на ризи поділивши, із коштів ясновельможного князя його милості слід буде заплатити.

4. Строк закінчення друку визначений від дати контракту за двадцять чотири тижні, тобто [від] 6 вересня 1759 р. до 6 березня 1760 р. Але потрібно йому завчасно надіслати [біографи] гетьманів Радзивілла, Паца і Яблоновського, яких бракує.

1. Ma się drukować na papierze zaczęty przez połowę na rygowym, a przez połowę na ordynaryjnym z korektą jako najdoskonalszą. Na regatowym tylko dwanaście egzemplarzy.

2. Drukiem równym wybranych już dwóch egzemplarzy z literami z początku wielkimi portretami imagowanymi hetmanów.

3. Od arkusza jednego nie więcej jak złotych dziesięć pretendować drukarnia pomienionego P. Filipowicza zapłaty ma.

4. Papieru cena jaka przy odebraniu tych egzemplarzy pokaże się sprawiedliwie na ryzy wydrukowana, nagrodzona ze skarbu J. Xcia Jmci Wojewody kompensowana będzie.

5. Termin wydrukowana deklaruje J. P. Filipowicz najdalej za niedziel piętnaście a najwięcej za dwadzieścia cztery, dlatego doprasza się przysłania pieniędzy z czerwonych złotych piętnaście i nalegał, ze wziął już na to opus czerwonych złotych dwadzieścia osiem. Którą to umowę własną ręką podpisuje się.

Datt we Lwowie 06 7bris 1759

Filipowicz”.

³³ Betlej A. *Sibi, Deo, Posteritati...* – S. 259–260.

³⁴ ЛННБУ, ВР, од. зб. 103/152, арк. 35.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

5. Дістав [І. Филипович] на цей твір (книгу):

1) від п. Семігінського, як сам визнав, 20 є 504

2) у вересні з Підгір'я надіслано 10... 100”³⁸.

Зберігся також детальний лист І. Филиповича до Ю. А. Яблоновського, датований 16 серпня 1760 р.:

“Я, нижче підписаний, засвідчую цією моєю розпискою та інформую як щодо видруканих книг ясновельможного князя його милості, воєводи новогрудського, пана мого милостивого, так і щодо ненадрукованих причину [затримки їх публікації] подаю. Насамперед твір під назвою “Dodecas Ducum Martii Poloniae”, розпочатий 1754 р., продовжено до третього гетьмана Кшиштофа Радзивілла, що складає 50 аркушів.

За друк цих 50 аркушів, рахуючи аркуш до друку по 10 злотих, разом... 500 злотих.

На “королівському” (regalowym) папері надруковано 12 примірників, на які пішло 25 лібр цього паперу.

За цей папір належить [заплатити] 50 зл.

На клеєному гданському папері 200 примірників, на які пішло 20 риз, 15 лібр.

За це... 246 зл.

За все сума [до сплати] складає 796 зл[отих] 24 гр[оші].

У рахунок окремих видатків взяв 20 золотих червінців, що складає 504 польських злотих. Ще належить [мені виплатити] 292 польські зл. 24 гр.³⁹

У листі І. Филипович пояснює призупинення друку замовлених Яблоновським книжок: “Першого тому не можу далі продовжувати, бо не маю надісланої мені до друку біограми Кшиштофа Радзивілла, без якої не можу розпочати друкувати [біограму] гетьмана Яна Замойського, бо не знаю, скільки мені заберуть [місяця] маргіналії [замітки на полях книги]”.

Відсутність життєпису гетьмана Радзивілла породжувала нові проблеми з виконанням запланованих робіт, передовсім відкладався строк закінчення друку: “Прошу ясновельможного князя його милість надіслати мені того гетьмана Кшиштофа Радзивілла, якого видрукуювши [тобто його біограму], успішно інших гетьманів буду друкувати, тільки щоб мені було дано акуратного коректора. Однак повністю роботу не можна закінчити до майбутнього сейму, бо залишається ще принаймні 50 аркушів до друку”.

Далі друкар згадує, що вже розпочав друк другого тому: “Що ж до другого тому, який починається від сьомого гетьмана Марціна Казановського, то інформую, що цей гетьман надрукований; після нього вже розпочав Станіслава Конєцпольського і наступних продовжувати буду, якщо отримаю наказ пана і кошти [...] на

³⁸ ЛННБУ, ВР, од. зб. 103/152, арк. 37. Оригінал тексту: “1. Dodecas w Typographi Filipowicza drukuje się od litery N. n. to jest od życia Sieniawskiego na ordynaryjnym papierze, a na ryglowym ma być egzemplarzów dwanaście.

2. Od arkusza jednego wydrukowanego z korektą jako najdoskonalszą i literami sztychowanemi initialnemi, stetit na zł 10.

3. Papieru wiele i takiego przy dokończeniu całego opus wyjdzie tyle podług zwyczajnej ceny na ryzy zredukować i z karbu J. O. Xcia JMci Pana zapłacić należec będzie.

4. Termin zakończenia druku opisany a data kontraktu za niedziel dwadzieścia cztery, to jest 6ta 7bris 1759 ad 6 martii 1760. Ale potrzeba mu zawczasu dosłać niedostających Radziwiłła, Paca i Jabłonowskiego hetmanów.

5. Dostał na te Opus:

1° od p. Siemiginowskiego jako sam asserit 20 jest 504

2° In 7bri z Podhorzec posłało się 10... 100”.

³⁹ Там само, арк. 41–42.

папір та на друк. Хотів би також знати, чи буде надіслана якась назва до другого тому *In fonte operis*”.

У багатій кореспонденції Ю. А. Яблоновського часто можна натрапити на сліди непорозуміння із видавцями, які стосувалися проблеми появи у текстах помилок і огріхів, а також їх виправлення. Так само було і під час друку “Дванадцяти польських вождів...”. У цитованому листі І. Филипович згадує, що роботу не може далі продовжувати, між іншим з огляду на численні помилки коректора. Він виразно зазначив, що корегування недоліків у тексті не належить до сфери його компетенції:

“Не наважуюся сміливо друкувати [весь наклад], бо примірник [рукопис] інакше написаний, а після видруку з’явилася інша коректура, якщо в гетьмані Казановському *error* виправлений *Woloch*, а в примірнику [рукописі] знаходиться *Wloch*, чому я не винен, і тому книга важко мусить йти. Слід було б тому, хто робив коректуру, виправляти помилки, зваживши на думку того, хто писав, бо це мені менше належить [робити].

Це висловивши і, згідно наказу пана мого милостивого і добродія, для остаточного рішення зробивши повну калькуляцію з отцем Клеменсом, котрому ця справа Вашою княжою милістю доручена, а для кращої віри спільно підписуємо власними руками.

І те ще доповідаю, що цілий рукопис першого тому аж до Яна Замойського я не читаю, бо секстерни з’єднані разом, і не можна їх ділити, поки не видрукується Ян Замойський. Того ж друкувати не можна, поки я не буду мати життєпис Кшиштофа Радзивілла.

Дано у Львові 16 серпня 1760 року.

Бр[ат] Клеменс Ходикевич, [Товариство Ісуса] [...]

Томаш Дмоховський Іван Филипович⁴⁰.

Розмах діяльності Ю. А. Яблоновського дивує, але й схиляє до думки, що іноді він ставив собі забагато завдань одночасно, що, зрештою, негативно відбивалося на його видавничих планах. Слід припустити, що щось подібне сталося і у випадку з виданням “Дванадцяти польських вождів...”.

Деталі видавничої діяльності І. Филиповича були до цього часу невідомими; окрім списку видань, які вийшли у світ з його друкарні, невідомі були ні обставини, ні специфіка його роботи. Документи, подані в цій статті, не лише переказують інформацію про перебіг виготовлення книги князя Яблоновського, але й розкривають таємниці виробничого процесу у Филиповича, продукція якого з видавничої точки зору визнається висококласною. Наступна цікава інформація стосується посередництва інших авторів, зокрема К. Ходикевича, у роботі друкаря. Відомо, що І. Филипович друкував його книги протягом усього періоду своєї діяльності, а для контактів із Ю. А. Яблоновським він став поручителем і посередником.

Як і в ситуації з граверською діяльністю, І. Филипович як друкар також мав впливових покровителів – єпископів Ю. І. Вижицького та Л. Шептицького. Розкриття і детальний аналіз мережі таких контактів не лише прояснить поле діяльності Филиповича як друкаря – назви і авторів публікацій, але також дозволить повністю окреслити його позицію, впливи, під якими перебував, а також ідеї, з якими міг зустрітись.

Переклад з польської
Галини ПРОКОФ’ЄВОЇ та Олександра СЕДЛЯРА

⁴⁰ ЛННБУ, ВР, од. зб. 103/152, арк. 41.

IVAN FYLYPOVYCH PRINTING ACTIVITY FOR THE ORDER OF JÓZEF ALEXANDR JABŁONOWSKI

Tomasz NIKLAS

*Nicolaus Copernicus University in Toruń,
21, Mickiewicz Str., Toruń, 87-100, Poland, tel.(056) 611-37-61*

Amid a short review of activities of L'viv printer and engraver Ivan Fylypovych and conditions under which he worked his cooperation with Prince Józef Alexandr Jabłonowski concerning the publishing of Prince's book is considered. Previously unknown documents that elucidate printer's work starting from the 18th century were added to the research circulation.

Key words: I. Fylypovych, J. A. Jabłonowski, book-printing in the 18th century, L'viv.

ПЕЧАТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИВАНА ФИЛИПОВИЧА НА ЗАКАЗ ЮЗЕФА АЛЕКСАНДРА ЯБЛОНОВСКОГО

Томаш НИКЛЯС

*Университет им. Николая Коперника в Торуне,
ул. Мицкевича, 121, г. Торунь, 87-100, Польша, тел. (056) 611-37-61*

На фоне краткого обзора деятельности львовского печатника и гравера Ивана Филиповича и условий, в которых она происходила, рассмотрено его сотрудничество с князем Юзефом Александром Яблоновским в деле издания одной из книг князя. В научный оборот введены неизвестные ранее документы, которые на конкретном примере подробно освещают работу печатника во Львове середины XVIII в.

Ключевые слова: И. Филипович, Ю. А. Яблоновский, книгопечатание в XVIII в., Львов.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2013
Прийнята до друку 31.10.2013